

האם המענה והמוכנות של ישראל מתאימים לאתגרי הביטחון הנשקפים לה?

אסף אוריון ואודי דקל

לאור ניתוח הסביבה האסטרטגית והאתגרים לישראל בשנה הקרובה, ראוי לבחון אם המענה המדיני-ביטחוני שלה הולם את המתאר האסטרטגי הצפוי בשנים הקרובות. אסטרטגיית צה"ל, שפורסמה באוגוסט 2015 (בגרסה מקוצרת ובלתי-מסווגת), מאפשרת לבחון את השאלה – האם צה"ל מתכוון לאתגרים הנכונים.¹ במסמך האסטרטגיה מודגשים, בין היתר, תרחישי הקצה העיקריים העומדים בפני צה"ל: מלחמה בלבנון, מלחמה בעזה ופעולה צבאית בתחומי מדינה ללא גבול משותף (איראן). נוסף לכך, עד מצבי הקיצון נערך הצבא למבצעים במסגרת "המערכה שבין המלחמות" (מב"מ), ומנהל שגרת ביטחון שוטף (בט"ש) לאבטחת גבולות, לסיכול טרור, לצמצום התעצמות אויבים ובניית יכולות ותשתיות של ארגוני טרור, וכן לצבירת לגיטימציה.

המסמך מלמד שהאסטרטגיה מכוונת להפעלת כוח בהיקפים שונים, בהתאם ליעדים המדיניים – בין אם מדובר בשימור המצב המדיני-ביטחוני ובין אם מדובר בשינוי מיסודו, במסגרת של מבצעים להרתעת השחקנים היריבים, או לחלופין, להכרעה של יריבים, בעיקר סמי-מדינותיים (ארגונים בעלי מאפייני משילות ואחריות לשטח ולאוכלוסייה, כמו חזבאללה וחמאס). ההישג הנדרש מצה"ל הוא הכרעה בקרבות (ברמה הטקטית) וניצחון במלחמה, שמשמעותו השגת היעדים המדיניים הנקבעים על ידי הדרג המדיני. זאת, באמצעות מינוף ההישג הצבאי כדי לכפות על האויב את תנאיה של ישראל להפסקת הלחימה, או להסדרה ביטחונית יציבה. התפיסה המבצעית מבוססת על הגנה חזקה לביצור הביטחון וחוסנו של העורף, בשילוב התקפה באש מסיבית ומדויקת וביצוע תמרון קרקעי מהיר, שמטרתו גישה למרכזי הכובד של האויב ופגיעה בהם.

הערכת המצב האסטרטגית של צה"ל ומערכת הביטחון גיבשה לאורך השנים מתאר ייחוס, שלאורו נדרש לבנות את הכוח הצבאי ואת מוכנותו למלחמה. בשנות המדינה הראשונות היה זה "מקרה הכול": תרחיש שבמסגרתו תוקפת קואליציה של מדינות ערב את ישראל מכל החזיתות בו־זמנית. מאז שנחתמו הסכמי השלום עם מצרים וירדן ובעקבות מלחמת האזרחים בסוריה, פחת באופן משמעותי האיום הצבאי הקונוונציונלי הנשקף לישראל מצד צבאות סדירים של מדינות ערב, ובמקביל התפתחו והתעצמו איומים בלתי־סדירים או סדירים־למחצה, ועימם עולם מושגים מעודכן ומגוון – לוחמה א־סימטרית, שחקנים היברידיים, מערכות טרור נרחבות, לוחמת גרילה או טרור־גרילה ועוד.

תעודף המענה לקשת האיומים

בניית המענה הביטחוני לקשת האיומים מחייבת קביעת נקודת עבודה מאוזנת בין המענה הניתן לאתגרים הדחופים לבין המענה לתרחישים החמורים, ובין מוכנות בטווח הקצר לבין בניין היכולת לאתגרי העתיד הרחוק יותר. נקודת האיזון מתמקדת לאורך השנים באתגרים העיקריים המשלבים סיכון חמור ו/או פוטנציאל הסלמה לעימות צבאי. בראש סדר העדיפויות בשנים האחרונות עמדו פרויקט הגרעין האיראני ובניית היכולת לפגוע בו, באופן שירחיק את איראן מהפצצה למשך מספר שנים. לאחר חתימת ההסכם בין איראן למעצמות, נכון להניח כי פרויקט הגרעין האיראני עתיד להתנהל בשני פרקי זמן עיקריים: האחד בעשור הקרוב – בחשאי ובזהירות על מנת לחשוף הפרות של הסכם הגרעין; השני – לאחר הסרת המגבלות שנקבעו בהסכם, עלולה איראן להתקדם בפרויקט בגלוי. לפיכך, בעשור הקרוב יש לפתח ולהפעיל יכולות מודיעיניות חודרניות לאיתור הפרות ההסכם על ידי איראן, ופעילות להשגת יכולות גרעיניות באזור כולו. זאת, לצד שימור יכולות מבצעיות להתערבות צבאית, אם תידרש.² חשוב להגיע לתיאום אסטרטגי עם ארצות הברית בנוגע להרחבת הכיסוי המודיעיני ולהעמקתו, וכן לשיתוף ישראל בממצאי הפיקוח לאיתור הפרות איראניות להסכם ולהסכמות בנוגע לאופן הפעולה – אם תפר איראן את ההסכם. בד בבד, נדרשת בניית תשתית יכולות מודיעין ומבצעים לקראת השלב של הסרת המגבלות מעל איראן, או במקרה של ביטול ההסכם עימה או קריסתו.

במקום השני מבחינת דירוג האיומים מגדיר צה"ל תרחיש עימות צבאי עם חזבאללה. המענה המבצעי לכך מתמקד בפגיעה בכל ממדי העוצמה של הארגון: הממד הראשון – צמצום איום הרקטות והטילים מצד חזבאללה ותומכיו, באמצעות שילוב של תקיפה מדויקת, מבצעים קרקעיים ושיפור יכולות הגנה נגד רקטות וטילים ('כיפת ברזל',

האם המענה והמוכנות של ישראל מתאימים לאתגרי הביטחון הנשקפים לה?

'שרביט קסמים'; השני – תקיפת העורף האסטרטגי של חזבאללה, במטרה לנטרל מרכזי שליטה, ערוצי אספקה ותמיכה בארגון, לרבות ערוצי סיוע חיצוניים; השלישי – התייחסות לחזבאללה כמרכיב מרכזי במערכת המדינתית הלבנונית, וכפועל יוצא מכך – תקיפת תשתיות בלבנון המשרתות את לחימת חזבאללה ותומכיו בישראל. תוך כך, ועקב מאפייני בנייתם של מערכי חזבאללה הצבאיים בלב אוכלוסייה ובתוך נכסים אזרחיים, תידרש תקיפתם בדגש על מערכי השיגור המוסתרים בתוך בתים המשמשים גם למגורים, בערים ובכפרים, רובם שיעיים. אל מול ההישג המבצעי ולהפחתת הפגיעה בישראל, יהיה צורך לשקלל השלכות אפשריות לתקיפת תשתיות דו־תכליתיות ומטרות צבא באזורים מיושבים: ריבוי אבידות ונזק נרחב לאזרחים שבקרבתם הקים חזבאללה את מערכיו הצבאיים; הרס וחורבן שיחלישו את המערכת השלטונית בלבנון, החלשה ממילא; התפתחות משבר אזרחי נרחב בלבנון שיקל עליית גורמים רדיקליים וחדירתם, כגון גורמים סלפים-ג'האדיים; וכנגזרת מכל אלה – פגיעה בלגיטימציה הבינלאומית של ישראל, ובחופש הפעולה שלה בעתיד. הממד הרביעי – למרות השקט הממושך בגבול ישראל-לבנון, בשל אכיפה אפקטיבית מצד חזבאללה וצבא לבנון ובתמיכה מדינית של כוחות יוניפי"ל, יש להיערך גם להתערערות היציבות בדרום-לבנון, ולהתגברות פעילות טרור. בכל מצב, יש למנוע חדירת חוליות טרור לפיגועים בשטח ישראל. בניית יכולות המענה לחזבאללה מקנה לצה"ל יכולות מבצעיות בסיסיות למענה גם מול חמאס.

המערכת הפלסטינית אינה מוגדרת כזירה עיקרית בתחום הצבאי, למרות מרכזיותה בהיבט המדיני והשלכותיה על המציאות הביטחונית בישראל וביהודה ובשומרון. המענה הביטחוני נדרש לטווח איומים שבין טרור מאורגן, בהיקפים ובמתווים שונים, לבין טרור יחידים, המקבל עידוד והשראה רעיונית ומעשית מהסתה, מתכנים המופצים בצורה ויראלית ומתופעות רדיקליות אזוריות, דוגמת 'המדינה האסלאמית'. לנוכח הקיפאון המדיני, לא די במענה הצבאי לבדו כדי להסיר תופעות של התקוממות עממית, או את איום הטרור ובוודאי טרור יחידים, ונדרשות תשומות מדיניות, כלכליות, חברתיות ותשתיות משמעותיות. על ישראל להימנע מהחלשת מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית ולהתמיד בשיתוף הפעולה עימם, ואף לפעול לחיזוקם, כל עוד הם משרתים את ביטחון שני הצדדים. אשר לרצועת עזה, ישראל מאוימת לא רק על ידי יכולות של ירי תלול-מסלול ושטוח-מסלול מעזה (בעיקר מצד חמאס, אך גם על ידי הג'האד האסלאמי וקבוצות אחרות), אלא גם מאפשרות של מהלכים "עממיים" כמו נהירה המונית לגדר הגבול, ואף חדירה ליישוב ישראלי באזור עוטף עזה. לפיכך, המענה לאיום מהרצועה הוא בשני ממדים: האחד – מוכנות למערכות צבאיות רחבות מול

התשתיות הצבאיות של חמאס ושאר ארגוני הטרור בעזה, לשם הפחתה משמעותית של האיום והרתעת הארגונים. לצה"ל יכולות השתלטות צבאית על הרצועה או על שטחים חיוניים בה, ולכך נדרש להכין תוכניות אופרטיביות מתאימות ולהפגין נחישות בהפעלת הכוחות – אם נדרש לכך. הממד השני – הקטנת סיכוני הסלמה, בין היתר בהשקעת מאמץ דחוף ונרחב בשיקום הרצועה ובייצובה, בהיבטי תשתית (אנרגיה, מים, ביוב, דיור) ותעסוקה. זאת, מתוך הבנה שמצוקות האוכלוסייה תורמות לפוטנציאל חוסר היציבות הביטחוני, והפחתתן המבוקרת משתלמת, גם אם במחיר של הקלת-מה על שלטון חמאס.

לשם ביטחון הגבולות נדרשת ישראל להמשיך לשפר את מערכות הגילוי לאורכם, ולהשלים את המכשול בנקודות תורפה. זאת, במקביל לשילוב מאמצים עצמאיים ושיתופי פעולה שקטים עם גורמים שמעבר לגבולות, המספקים לישראל "עומק אסטרטגי" כלפי פנים, ומרחיקים איומים על שטח – בדגש על ירדן ומצרים, כוחות שמירת שלום רלוונטיים וגורמי כוח מקומיים פרגמטיים בדרום-סוריה, החולקים עם ישראל אינטרס משותף בהרחקת טרור, בשמירה על שלום האוכלוסייה ובהמשך חייה במקומות מושבה.

תפיסת המענה לאור לקחי עימותים קודמים

צה"ל הסיק מניתוח הסביבה האסטרטגית כי עליו להתכונן למגוון של תרחישים, ובכללם הפתעות. בניית המוכנות מתבססת על נקודת איזון בין מוכנות לתרחישים חמורים מבחינת הנזק שהם יכולים להסב לישראל, לבין סבירות התממשותם. כדי לגבש את תפיסת המענה, יש להתמיד בתהליך של למידה ויישום הלקחים מסבבי העימות האחרונים, שבהם נלחם צה"ל בלבנון ובזירה הפלסטינית,³ תוך התאמתם למצב החדש. מניתוח הניסיון הנצבר מעימותים אלה ניתן להצביע על מספר נקודות תורפה ובעיות, שיש לשפרן לקראת העימותים הבאים:

הגדרת ההישגים המדיניים-אסטרטגיים הנדרשים – ברוב המקרים נדרש צה"ל לפתוח במערכה צבאית על פי הנחיה מדינית מעורפלת, מבלי שהוגדר מראש מצב הסיום המדיני-ביטחוני הנדרש בתום הלחימה, באופן המאפשר הגדרה ברורה של ההישג הצבאי הנדרש. חיוניותו של שיח ותיאום ציפיות מקדים בין הדרג המדיני לדרג הצבאי הבכיר נדרש אף יותר במצב של היעדר תכלית אסטרטגית ברורה ומוסכמת, אשר מתגבשת לעתים רק במהלך הלחימה.⁴ בשנים האחרונות ניכרת מגמה של קושי בהגדרה ברורה של ההישגים המדיניים-אסטרטגיים המבוקשים על ידי הדרג המדיני. הגורמים לכך הם רצונו של הדרג המדיני לשמור על גמישות ומרחב תמרון מדיני

האם המענה והמוכנות של ישראל מתאימים לאתגרי הביטחון הנשקפים לה?

ופוליטי, לצמצם סיכונים משיפוט ביקורתי באשר לעמידה בהישגים בתום הלחימה, וכן בשל אסטרטגיה מדינית-ביטחונית של ממשלת ישראל, החותרת ל"שימור סטטוס קוו", ולפיכך ציפייתה מהמבצעים הצבאיים היא החזרת השקט במחיר מזערי. על מנת לשפר את מאזן ההישגים והמחיר בעימותים שתנהל מדינת ישראל בעתיד, יש לקיים שיח רציף בין הדרג המדיני לבין ראשי הצבא, כדי לעצב מדיניות כוללת למניעת מלחמות באמצעות שימוש בכלל הכלים העומדים לרשות המדינה, מבלי לפגוע בבניית היכולות הצבאיות, במקרה שניקלע למצב מלחמה.⁵

ההישג הצבאי הנדרש – למרות שצה"ל מוכוון ובנוי להשיג הכרעה מבצעית בשדה הקרב, מובן לו היטב הקושי בתרגום הישג זה לניצחון מדיני או אף להכרעה אסטרטגית, השוללת מהאויב את הרצון והיכולת להמשיך להילחם. לפיכך מוכוון המאמץ הצבאי בעימותים להישג צבאי מוגבל יותר של השגת הרתעה, שתרחיק את סבב הלחימה הבא ככל הניתן, בהתאם לתפיסה המסורתית של מדינת ישראל עוד מראשיתה. בפועל, בעוד מלחמת לבנון השנייה אכן הביאה לתקופת השקט הארוכה מתמיד בגבול הצפון (בקיץ ימלאו לה עשור), הרי בזירה הפלסטינית המרווחים בין המערכות קצרים למדי. ההרתעה לבדה היא רק מרכיב אחד בהרחקת עימותים, ובהיותה תוצאה שניתן לבחון הצלחתה רק לאחר המלחמה, היא מהווה קריטריון בעייתי ביותר להגדרת ההישג הצבאי הנדרש לפני עימותים או אף במהלכם.

תמרון יבשתי – בהפעלת הכוח ניתנה בשנים האחרונות עדיפות גבוהה למאמץ תקיפה באש מסיבית ומדויקת, תוך ניצול היכולות המודיעיניות והמבצעיות של צה"ל, ובתוך כך צמצום הנפגעים לצה"ל והנזק האגבי בשטח האויב. יכולת התמרון היבשתי חיונית לצורך המחשת כושר התקפי ישיר, לפגיעה ישירה באויב קרקעי, לכיבוש שטח ולטיהור. הפעלת היכולת כרוכה בשיקולים צבאיים-מדיניים מורכבים, כגון: השפעה על משך העימות; מורכבות הפסקת הלחימה; אבטחת הכוחות השוהים בשטח אויב; אופן החזרת הכוחות לשטחנו כך שלא תתפרש כנסיגה; רמת חיכוך גבוהה עם הסביבה האזרחית, עם פוטנציאל נפגעים גבוה יותר לצדדים הלוחמים ולאוכלוסייה שבקרבה מתנהלת הלחימה. על צה"ל לבנות יכולת תמרון מתאימה לפעולה בשטחים עירוניים וללחימה בקרב אזרחים, תוך גיבוש מענה ייחודי לאתגרים בזירת הלחימה ובזירה המדינית. באמצעות ליבון מדיני-צבאי משותף תשופר ההיכרות של הדרג המדיני עם יכולות הצבא, ותגבר המודעות של הדרג הצבאי העליון לשיקולי הדרג המדיני.

מהלך פתיחה מפתיע – התכנון האופרטיבי מעניק עדיפות גבוהה למהלך פתיחה מפתיע, המבוסס על עליונות מודיעינית והזדמנויות מבצעיות, כמו: השמדת מערכים של טילי קרקע-קרקע של האויב, סיכול ממוקד של בכירים ופגיעה קשה בפעילי טרור. זאת,

במטרה להוציא את האויב משיווי משקלו ולשבש את תוכניותיו. עם זאת, דווקא מכת פתיחה ישראלית חזקה ומפתיעה היא המאלצת לעתים את האויב לתגובה מסלימה, מתוך צורך לאזן את ההפסדים בגביית מחיר מישראל. בהיבט המדיני, אפשר שלא יתאפשרו תנאים למהלך פתיחה צבאי ישראלי, משיקולי היתכנות מבצעית ולגיטימציה. תכנון מבצעי על פי המטרות המדיניות – קיים קושי לסיים עימותים כאשר המטרות המדיניות אינן מוגדרות בבהירות, והתכנון המבצעי אינו מוכוון להשגת הכרעה צבאית של האויב. הדבר מביא להתמשכותם של העימותים, לשחיקה הדרגתית בתפוקות המבצעיות ולקושי גובר בתרגום ההישגים הצבאיים לתמורות מדיניות. דינמיקה זו מסייעת לאויב לצאת משלב ההלם ולהסתגל למצב החדש, כאשר הוא מציב את כוח עמידתו מול העוצמה הישראלית כמבחן הניצחון. כך מתפתחות מערכות לחימה ארוכות מהמתוכנן תוך התשה הדדית, תחושות החמצה בשל אי-מיצוי הכוח ולכאורה, לתיקו אסטרטגי בסיום המערכה. המסקנה מכך היא צורך בגיבוש מקדים של תפיסה מדינית צבאית באשר למטרות המלחמה, ותכנון מסכת המהלכים הדיפלומטיים והמבצעיים שיביאו לסיום בתנאים שישראל תקבע. רובד זה של תכנון אסטרטגי הוא מרכיב חשוב ביכולת לקצר את משך הלחימה, ולשפר את מאזן ההישגים מול המחיר לישראל.

יכולות ההגנה – רכיב ההגנה קיבל משקל כבד יותר בניהול המערכה ובמשתמע מכך בתפיסת הביטחון, וחלק ניכר מההשקעה הצבאית-ביטחונית מופנה לבניית יכולות ההגנה. אלו מאפשרות רציפות תפקודית בעורף ובחזיתות הלחימה, חוסן לאומי משופר ולכידות חברתית, וכך הן מעניקות למנהיגים גמישות ומרחב תמרון בקבלת החלטות באשר לעיתוי ולאופן הפעלת הכוח.

תודעה ולוחמת סייבר – עולה משקלם של הקרב התודעתי ולוחמת הסייבר במערכה המתמשכת ובעימותים עצמם. הקמת פיקוד הסייבר בצה"ל היא צעד משמעותי בגיבוש מענה – הגנתי והתקפי – במרחב הקיברנטי, שייבחן ביכולתו להתמודד עם שלל האתגרים ולהוות נדבך מרכזי במכלול המאמצים לקידום היעדים שיקבעו הדרג המדיני והדרג הצבאי. בתחום התודעה נדרשת ישראל לגייס תמיכת קהלים אוהדים, לצמצם את יתרונות האויב ולחזק את דימוי הניצחון. נדרש מיסוד מערכת לאומית להכוונה ולתיאום כלל מהלכי התודעה, ושילובם עם המאמצים האחרים.

עקרונות לגיבוש תפיסה צבאית-אסטרטגית עדכנית

הסביבה הגיאואסטרטגית של ישראל מתאפיינת בחוסר יציבות בסיסי, בשינויים מהירים ובסדר מדינתי מעורער. מכך, לצד לקחי המערכות האחרונות, מתחייב גיבוש תפיסה אסטרטגית גמישה ומתעדכנת בהתמדה, המתאימה את הכלים והיכולות

האם המענה והמוכנות של ישראל מתאימים לאתגרי הביטחון הנשקפים לה?

הקיימים והעתידיים לאתגרים הייחודיים של כל עימות. תפיסה אסטרטגית זו צריכה להישען במידה פחותה על עוגני העבר – איום הייחוס ובלעדיות המענה הצבאי ללא מיצוי המאמצים האחרים שאינם צבאיים – המכונים 'עוצמה רכה'.

נדרש לגבש תפיסה של ניהול מערכה מתמשכת כפעילות עיקרית. ההתייחסות המתחייבת ל"מערכה שבין המלחמות" (מב"מ) היא כאל מערכה עיקרית מתמשכת, ולא כאל פעילות ביניים משנית בין מלחמות (המהוות עדיין את המבחן הצבאי העליון). המערכה בין המלחמות מוכוונת לחיזוק ההרתעה; למניעת הסלמה למלחמה; לחיזוק היתרונות המבצעיים של צה"ל; להחלשת אויבים; לסיכול איומי אויב ולפגיעה בבניין כוח, ולהשתתף עלויות חריגות על בניין כוח; לבניית תנאים משופרים להתמודדות עם האיומים הצפויים, כולל במלחמה, אם תפרוץ; להכנת תשתית לשותפות עם שחקנים נוספים; ליצירת השפעה על האוכלוסייה שמחוץ לשטח ישראל, ולחיזוק שחקנים שלהם אינטרסים משותפים עם ישראל.

בנוסף, דרושה תפיסת הפעלה רבת-תחומית שתשלב מגוון מאמצים – צבאיים, דיפלומטיים, כלכליים, אזרחיים, הומניטריים, משפטיים, תקשורתיים ותשתיתיים – אשר תתבסס על עוצמה חכמה, וכן קיום תהליכי למידה משותפים של כל הגורמים המשתתפים בהפעלת המאמצים, בינם לבין עצמם ובינם לבין הדרג המדיני. כל אלה ישרתו קיצור פרוצדורות רבת-תחומיות משולבות כמענה לאירועים ייחודיים, למגמות או למצורף איומים.

כממד משלים לרבת-תחומיות נחוץ לפתח את יכולת הניתוח וההפעלה הרשתית. יש להבין כי ישראל נאבקת ברשת של אויבים (שחקנים מדינתיים ולא-מדינתיים, שליחים ומשלחים, נותני ומקבלי חסות), שהמשותף להם הוא העוינות כלפיה. אלה שואפים לאתגר את ישראל בזמנית במספר זירות, למנוע ממנה שגרת חיים תקינה ורצופה, להתישה מבחינה כלכלית, חברתית ומדינית, ולשבש את יכולתו של צה"ל לרכז מסה קריטית של כוחות ואמצעים מול האיומים השונים. מנגד, גם ישראל – במסגרת תפיסת העוצמה החכמה – חייבת לנצל את הגישה הרשתית לבניית מארג של שותפים (ואפילו במסגרת קואליציה לא מוכרזת), הנאבקים ברשתות היריבות במגוון כלים ותחומים ולאורך זמן.

על ישראל לחזק את השפעתה בסביבתה האסטרטגית באמצעות עוצמותיה ויתרונותיה, לשם השגת יתרונות אסטרטגיים שיפתחו לפניה אופציות חדשות לעיצוב סביבה נוחה יותר עבורה, ולזמן ממושך. זאת, בכפוף לשיקולים הקשורים בצורך לחזק יציבות ומשילות, למתן מצוקות של האוכלוסייה, לצמצם את היקף הגיוס לטרור ואת הרקע להשפעות קיצוניות, וכן לחזק גורמי כוח שלהם אינטרסים משותפים עם ישראל.

על בסיס התפיסה הרב־תחומית והגישה הרשתית, מתחייב מאמץ לגיבוש מדיניות יוזמת שתכליתה שיפור מצבה האזורי והבינלאומי של ישראל. משרדי הממשלה, גופי הביטחון והגופים שעניינם יחסי החוץ והתקשורת יובילו את המאמץ, תוך תיאום ביניהם. יסוד חשוב בדרך להשגת תכלית זו הוא יצירת תמונת מודיעין ומצב רלוונטית, שתאפשר לזהות ולהגדיר את הבעיה האסטרטגית בכל זמן נתון. לשם כך יהיה על קהילת המודיעין להרחיב ולהעמיק את הבנתה לגבי ממדי העומק החברתי, התרבותי והפוליטי של מגוון גדל והולך של שחקנים ויריבים באזור, ואת חדירתה אליהם. מסקנה זו תקפה גם לשאר הגופים המעורבים בביצוע המדיניות – הצבאיים, הביטחוניים, הדיפלומטיים, הכלכליים ואחרים. על כל אלה יהיה לפעול בסנכרון, מתוך הבנה משותפת ואחדות מטרה. סנכרון ותיאום מערכה רב־תחומית כזאת מחייבים הובלה על ידי מנהל מערכה רב־תחומית, הכפוף ישירות לראש הממשלה.

הערות

- 1 "אסטרטגיית צה"ל", אתר צה"ל, http://www.idf.il/SIP_STORAGE/FILES/9/16919.pdf
- 2 יצחק בן־ישראל: "ההסכם.. מונע ב־15 השנים הקרובות פצצת גרעין..", וואלה: חדשות, 15 ביולי 2015, <http://news.walla.co.il/item/2872982>
- 3 חומת מגן, מלחמת לבנון השנייה, עופרת יצוקה, עמוד ענן וצוק איתן.
- 4 ח"כ עפר שלח: "מה שיש לנו זו שיטת לחימה שבה היחס בין מאמץ לאפקטיביות הוא בלתי אפשרי. אתה נכנס למלחמה בלי לדעת מה יעדיה, ואתה נלחם באופן שיביא אותך בעימות מוגבל לקווים אדומים..." **הארץ**, 2 באפריל 2015, <http://www.haaretz.co.il/magazine/.premium-1.2605852>
- 5 ראש הממשלה בנימין נתניהו: "שואלים אותי אם לעד נחיה על חרבנו – כן", **הארץ**, 26 באוקטובר 2015, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2760981>